

İmran Musa oğlu Kazımov
biologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
baş müəllimi

Zeynəb İlqar qızı Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Orcid:0009-0000-9437-2603

MƏKTƏB BİOLOGİYA KURSUNUN TƏDRİSİNDƏ KEYS TEXNOLOGİYASININ TƏTBİQİNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI

Имран Муса оглы Казимов
доктор философии по биологии
старший преподаватель
Азербайджанского государственного педагогического университета

Зейнаб Ильгар гызы Маммедова
Азербайджанский государственный педагогический университет

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ШКОЛЬНОГО КУРСА БИОЛОГИИ

Imran Musa Kazimov
doctor of philosophy in biology
senior lecturer of the Azerbaijan State Pedagogical University

Zeyneb Ilqar Mammadova
Azerbaijan State Pedagogical University

WAYS OF FERMING UNIVERSAL SKILLS BY APPKYING CASE-TECHNOLOQIY IN TECHING SCHOOL

Xülasə. Tədqiqat işində ümumtəhsil məktəblərində tədris iştirakçılarının müxtəlif növ təlim bacarıqlarını mənimsənilməsinə imkan verən, keys-metodunun biologiya dərslərində tətbiqinin səmərəli yolları araşdırılır.

Açar sözlər: məktəb biologiya kursu, öyrədici Keys-situativ metodla tədris, müxtəlif növ universal təlim fəaliyyəti

Резюме. В научно-исследовательской работе исследуются эффективные способы применения кейс-метода на уроках биологии, что позволяет обучать участников освоению различных видов учебных навыков в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: школьный курс биологии, образовательный кейс-ситуационный метод обучения, различные виды универсальной учебной деятельности

Summary. The paper examines the features of the methodology for the appellation of a case-method that can be effectively used in biology lessons in the system of basic general education in the process of mastering by students universal educational actions of various types.

Key words: school biology course, educational case, situation a teaching methods

Hazırda Respublikamızın ümumtəhsil təhsilini yüksəltmək məqsədi ilə həyata keçirilən tədris məktəblərində təlim-tədris prosesinin keyfiyyətini artırmaq birlər içərisində, təlim materialının təqdim olun-

ma səviyyəsinin təkmilləşdirilməsi, müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bu isə, fənnin xüsusiyyətini, dərslərin məqsədlərinə müvafiq təlim nəticələrinin reallaşdırılmasını təmin edən, metod seçiminin düzgün təşkilindən çox asılıdır. Odur ki, hər metod üsul və priyomların mövcud imkanlarının öyrənilməsi və biologiyanın tədrisində məqsədyönlü tətbiqinin öyrənilməsi aktual problemlərdəndir.

Son illərdə istər ali və istərsə də, ümumtəhsil məktəblərində fənn müəllimləri tərəfindən təlim prosesində situativ metodların tətbiqinə, daha çox maraq göstərilir. Bu qəbildən olan və növlərinə görə özündə bir sıra üsulları, priyomları cəmləşdirən keys-texnologiyasıdır (2, s).

Keys (ingiliscə “case” – hadisə, vəziyyət) hər hansı bir praktik problemin həlli yollarının kollektiv və ya fərdi axtarışını tələb edən çox funksiyalı texnologiyadır. Elmi-pedaqoji mənbələrdə onun ilk olaraq 1870-ci ildə ABŞ-nın Harvard qanun məktəbində tətbiqinə dair məlumat verilmişdir. Belə ki, müəllimlər təlim prosesinə standart yanaşmanı dəyişərək, hüquq fakültəsinin tələbələrinin innovativ texnologiyalara müraciət etmişlər. Bu texnologiya mahiyyət etibarilə problemləli situasiyanın qurulmasına əsaslanır. Ən optimal çıxış yolunu isə tələbələr fərdi və ya kollektiv şəkildə müəyyənləşdirirlər (8). Verilən tapşırıqda təsvir edilmiş situasiya real faktiki hüquqi materiala əsaslanır və maksimum dərəcədə ona uyğun formada tərtib edilir.

İlk mərhələdə bu texnologiya digər təhsil müəssisələrindən geniş miqyasda istifadə edilmişdir. XX-ci əsrin 20-ci illərindən başlayaraq keys metodunun tətbiqi ilə tərtib edilmiş metodik vəsaitlər işlənmişdir (5). Bu hadisə sonradan bütün dünyada təhsilin inkişafına öz təsirini göstərmişdir. RF-da isə keys metodu XX-ci əsrin 90-cı illərindən başlayaraq təhsil sisteminin müxtəlif sahələrində tətbiq edilir. Bu metodun təhsil sistemində tətbiqi ilə bağlı pedaqoq alimlərin uyğunlaşmasına onilliklər sərf edilmişdir. Ona görə də, keys metodu ilə orta məktəblərdə tədrisin təşkilinə XX-ci əsrin əvvəllərindən təsadüf edilir. Bu gün ümumtəhsil məktəblərində fənlərin tədrisində keys-metodu ilə tapşırıqların işlənməsi imkanları daha genişdir. Çünki, bu sahə üzrə nəşr edilmiş monoqrafiyalar, elmi-metodiki dərslər və dərslər vəsaitlərin olması imkan yaradır. Mövcud mənbələrdə əsasən hu-

manitar fənlərə aid olan keys tapşırıqları üstünlük təşkil edir. Biologiyanın tədrisində tətbiqinə dair məhdud sayda elmi-metodik əsərlərə rast gəlinir (7, s. 8).

Keys-metodu ilə hazırlanan tapşırıqlar bioloji hadisə və proseslərin bu və ya digər formada əlamətlərini özündə ehtiva edir. Mətn və ya elektron formada tədqiq edilir. Ona görə də, fənn müəllimləri gündəlik planlaşdırmanı aparan zaman təlim materialına müvafiq (problemli) situativ təlim tapşırıqları da tərtib etməlidir. Bu tip tapşırıqları çətinlik dərəcəsi nəzərə alınmalı, mətni aydın olmalıdır. Digər tərəfdən, keys-metodu əsasında hazırlanan tapşırıqların fərdi və ya qrup şəkildə icra edilməsi də, müəyyənləşdirilməlidir. Onların cavablandırılmasının yalnız bir doğru həlli yolu olmalıdır ki, şagirdlərin mətnə verilən situasiyada ən doğru variantı tapmış olsunlar (4,5). Əks təqdirdə, təqdim edilən situativ tapşırıqların dolğun şəkildə təsviri, təqdim edilən problemləli situasiyaya dair şagirdləri əlavə məlumatlarla yüklənməsinə səbəb olur. Odur ki, tərtib edilən situativ tapşırıqlar nəzəri biliklərin, praktik bacarıqların mənimsədilməsi məqsədi ilə müxtəlif fəaliyyət növlərini əhatə etməlidir. Onların doğru-düzgün cavablandırılması isə, bir və ya bir neçə mərhələli ola bilər. Belə ki, ilk mərhələdə keys-tapşırıqının mətninə müvafiq şərtləri şagirdlər tərəfindən analiz edilməlidir. Tapşırıqda verilən problemlə bağlı bioloji biliklərə dair uyğun elmi-praktiki məlumatlar qruplaşdırılmalıdır. Praktiki situasiyanın analizinə əsaslanaraq nəticə çıxardıqdan sonra, şagirdlər öz şəxsi fikirlərini formalaşdırmalı və təlim prosesində iştirak edən digər yoldaşları ilə tapşırıqın həlli yollarını müzakirə etməlidir.

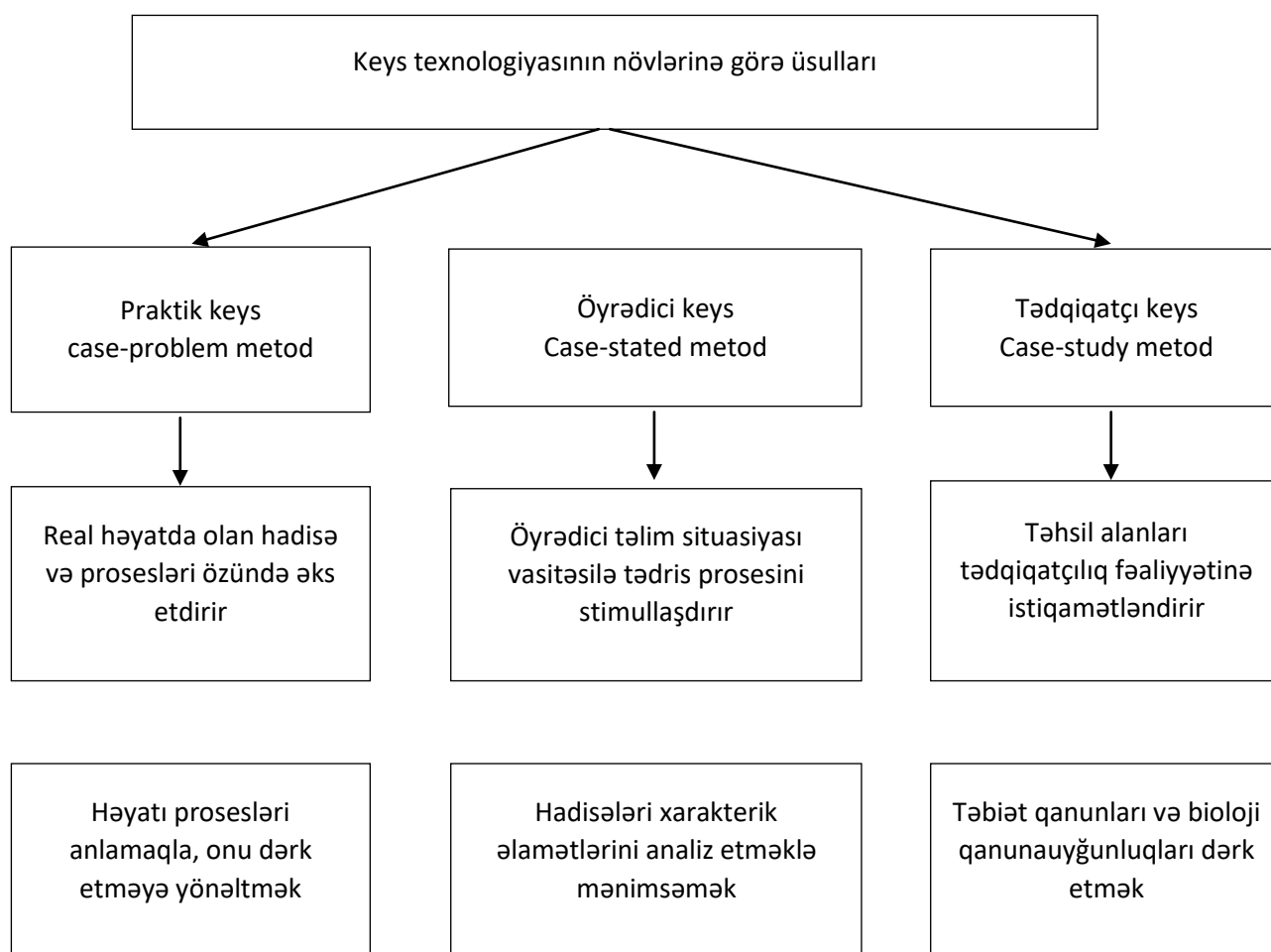
Məlumdur ki, təlim tapşırıqlarının əsasən bir cavabı olur və onun yerinə yetirilməsinin bir doğru yolu vardır. Keys tapşırıqları bu tip tapşırıqlardan bir neçə həlli yollarının olmasına və doğru cavab əldə etmək üçün alternativ üsulların çoxluğuna görə fərqlənir.

Pedaqoji-Psixologiya elmi və aparılan praktiki təcrübələr onu göstərir ki, təlim-tədris prosesində keys-texnologiyasının tətbiqi, şagirdlərdə öyrənmək üçün motivasiyanın yüksəlməsinə səbəb olur. Digər tərəfdən fənnə dair biliklərin öyrənilməsinədə onların sərbəst yanaşmasını stimullaşdırır və praktiki bacarıqların formalaş-

dırılmasına imkan yaradır. Onlar müxtəlif mənbələrdən alınan informasiya materialları üzərində sərbəst işləyə bilirlər. Keys metodu ilə tədrisi təşkili təlim materialının sistemli şəkildə mənimsədilməsinə əsaslanır. Şagirdlərdə analitik təfəkkürün, yaradıcılıq qabiliyyətinin, kommunikativ bacarıqların formalaşmasına müsbət təsir göstərir. Bu metodla tədrisin təşkili şagirdlərə fərdi və kollektivlə iş zamanı özünə nəzarət qaydalarını mənimsəyirlər.

Təlim-tədris prosesində iştirakçılarda mükəmməl mənimsənilməsinə təmin edən bir innovativ vasitə kimi keys- texnologiyasından məqsədyönlü istifadə, fənn müəllimləri üçün gündəlik planlaşdırmanın aparılmasında uyğun keys-tapşırıqlarının hazırlanmasını tələb edir. Belə ki, biologiyanın tədrisində təlim nəticələrinin reallaşdırılmasında, xüsusilə fəsillər üzrə ümumiləşdirici dərslərin keçirilməsində və summativ qiymətləndirmələrə hazırlıq məqsədi ilə bu metodun tətbiqi əhəmiyyət daşıyır.

Keys texnologiyasının növlərinə görə funksiyaları

Cədvəldən göründüyü kimi, keys-texnologiyasının biologiyanın tədrisində tətbiqi, fənn kurikulumunda məzmun xətləri üzrə verilən təlim nəticələrinin reallaşdırılmasında müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, təlim prosesinin müxtəlif mərhələlərində, o cümlədən tədris materialının xüsusiyyətindən asılı olaraq tətbiq etmək mümkündür (1, s. 6)

Seçilən mövzu üzrə hazırlanan keys tapşırıqları təlim-tədris prosesində bir sıra fəndaxili əlaqələrin formalaşdırılmasının qiymətləndirilməsinə imkan verir:

- təlim prosesində şagirdlərin bioloji hadisələr arasında əlaqələrin qurulmasına istiqamətləndirir, qarşılıqlı əlaqələrin xarakterik cəhətlərini aşkar edir, müxtəlif bioloji hadisələrin baş vermə səbəbləri müəyyənləş-

dirilir, vacib olan bioloji məlumatları müxtəlif mənbələrdən əldə etməyə cəlb edir, həmçinin şəkil, cədvəl, sxem və qrafiklərdən istifadə bacarıqlarının formalaşdırılmasını stimullaşdırır;

- təlim fəaliyyətinə mütəmadi olaraq universal yanaşma şagirdlərin üsul və priyomları mənimsədir, nəticə etibarlı ilə tədqiq edilən situativ tapşırıqların həlli üçün metod seçimini asanlaşdırır, həmçinin özünə nəzarəti və özünüqiyətləndirməni təmin edir;
- fənn müəllimi və sinif yoldaşları ilə problemin həlli yollarını müqayisəli təhlil etməklə, müzakirəsi zamanı şagirdlərin öz şəxsi

fikirlərinin dəqiqləşdirilməsi, onlarda kommunikativ bacarıqları inkişaf etdirir.

Problemin aktuallığı. Biologiyanın tədrisində təlim materialının keys-metodunun tətbiqi ilə təqdimatı, mənimsəmə faizinin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərir.

Problemin yeniliyi. Keys-texnologiyasının növlərinə görə funksiyalarının metodik imkanları araşdırılmış və biologiyanın tədrisində tətbiqinin səmərəli yolları göstərilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalənin pedaqoqlar, doktorant və dissertantlar, magistrantlar, biologiyanın tədrisinin müasir problemləri sahəsində tədqiqat aparən şəxslər, xüsusilə də, fənn müəllimləri üçün faydalı olacağı düşünülür.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil məktəbləri üçün: Biologiya fənni üzrə Təhsil proqramı – Kurikulumu (VI-XI siniflər) ARTN, – Bakı., 2013. – 69 s.
2. Bayramova L. Kurikulum və Pedaqogika / Ali məktəb tələbələrinin semestr imtahanları, müəllimlərin işə qəbulu və sertifikatlaşdırılması üçün nəzərdə tutulan vəsait. – Bakı, 2014. – s. 156-172.
3. Ümumi təhsil kurikulumunun əsasları üzrə təlim. “İştirakçılar üçün təlim vəsaiti”. – Bakı: Mədəd Azərbaycan. – 2014, – s.40-49.
4. Голубчикова, М.Г. Кейс-технологии в профессиональной подготовке педагога: учебное пособие / Голубчикова М.Г., Харченко С.А. – Иркутск., – 2012. – 116 с.
5. Красикова Е.Н., Калашова А. С. Кейс-метод как инновационный метод обучения в дополнительном профессиональном образовании // Сборник трудов по проблемам дополнительного профессионального образования. – №: 29. – 2016. – с. 211-218.
6. Kərimov C.R. Biologiya (Yeni proqram-fənn kurikulumu əsasında tərtib olunmuş dərs vəsaiti). – Bakı: Zərdabi nəşr. – 2021. – 272 s.
7. Савельева М.Г. Педагогические кейсы: конструирование и использование в процессе обучения и оценки компетенций студентов: учебно-методическое пособие. – Ижевск, 2013. – 94 с.
8. Евтюгина А.А. Коммуникация и метод Case-study в профессиональном образовании // Научно-технические ведомства Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Гуманитарные и общественные науки. – N: 4.(160). – 2012. – с.60-65.7.
9. Bull S.S., Breslin L.T., Wrigiht E. E., Black S. R., Levine D., Santelli J. S. Case-study: an edch case study of HIV prevention research on Facebook: the just/ us study // Journal of Pediatrinc Psychology. T. 36. N:10. 2011. – P. 1082-1092.

E-mail: i_kazimov2017@mail.ru

Rəyçilər: *biol.elm.dok., prof. R.L. Sultanov,*
ped.ü.fəls.dok., dos. X.Q. İbrahimova

Redaksiyaya daxil olub: 04.12.2023